

Ορθοδοξία και Ανθρώπινα Δικαιώματα

Orthodoxie und Menschenrechte

Rede des Ökumenischen Patriarchen Bartholomaios Konrad-Adenauer-Stiftung Berlin, 01.06.2017

Ομιλία του Οικουμενικού Πατριάρχη Βαρθολομαίου στο Ίδρυμα Konrad – Adenauer

Βερολίνο, 1 Ιουνίου 2017

Μετάφραση από το γερμανικό πρωτότυπο [<https://www.patriarchate.org/-/rede-des-okumenischen-patriarchen-bartholomaios-konrad-adenauer-stiftung-berlin-01-06-2017->]: *Φως Φαναρίου*

1

Μακαριότατοι,

Εξοχότατοι

Αξιότιμε κύριε πρόεδρε

Αξιότιμοι κυρίες και κύριοι,

Τα ανθρώπινα δικαιώματα χαρακτηρίζονται δικαίως σαν ένα μεγάλο πολιτικό επίτευγμα στην ιστορία της ανθρωπότητας, σαν ένα καθοριστικό βήμα στο δρόμο για έναν κόσμο πιο ελεύθερο, δίκαιο και ανθρώπινο.

Μετά από μία αλυσίδα από πολιτικές, κοινωνικές, οικονομικές και θρησκευτικές κρίσεις στη Δύση, τα ανθρώπινα δικαιώματα το δεύτερο μισό του 18ου αι. με την Αμερικανική και την Γαλλική Επανάσταση εισήλθαν στην παγκόσμια σκηνή. Μέσω των κλασικών τους Διακηρύξεων (1776 και 1779), εγκαταστάθηκε η ιδέα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων περισσότερο ή λιγότερο έντονα στο κέντρο του πολιτικού γίνεσθαι. Αυτές οι δηλώσεις αποτελούσαν μια δυναμική πραγματικότητα και απάντησαν στις προκλήσεις, οι οποίες είναι συνυφασμένες με τον μοντέρνο τρόπο ζωής, οδηγώντας μας, σαν τον μίτο της Αριάδνης, μέσα από τον σκοτεινό λαβύρινθο των καιρών. Ουσιαστικά η εποχή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων παγκοσμίως, αρχίζει με τη Γενική Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών της 10ης Σεπτεμβρίου 1948. Αυτή αποτελεί ένα πραγματικό ανθρωπιστικό μανιφέστο, που ακολούθησε την μεγαλύτερη καταστροφή της ανθρωπότητας, αυτή του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου. Τα ανθρώπινα δικαιώματα παρουσιάζονται εδώ ως «το ιδανικό που πρέπει να επιτευχθεί από όλους τους λαούς και τα έθνη».

Στις ημέρες μας, αυτές των τρομοκρατικών χτυπημάτων, της παγκοσμιοποιημένης οικονομικής κρίσης και της έλλειψης διεξόδου ενός πλουραλισμού, ο οποίος δεν αναφέρεται μόνο στην πολυπολιτισμικότητα, αλλά και στην μονίμως ελλατούμενη συμφωνία για αξίες και στόχους, για το γάμο και την οικογένεια, για τις εκτρώσεις και την ευθανασία, για την παιδεία και την εκπαίδευση, για το καλό και το κακό κ.ο.κ. και με την συνεπαγόμενη δυσκολία ενός κοινού προσανατολισμού αξιών, τα ανθρώπινα δικαιώματα προσφέρονται ως η λύση πολλών προβλημάτων, ώστε να ξεπεραστούν οι παγκόσμιες κρίσεις, καθώς επίσης και η υπέρβαση της κρίσης της ελευθερίας. Οι επιδράσεις του μοντέρνου πολιτισμού, καθώς επίσης και ο κίνδυνος του «Τεχνοπώλιου» (N. Postman), απαιτούν σε μεγάλο βαθμό νέου είδους απαντήσεις, οι οποίες δεν παρέχονται στη βάση δεδομένων ηθικών αρχών και για τις οποίες τα ανθρώπινα δικαιώματα προσφέρονται ως στήριγμα. Θα ενθυμείσθε, βέβαια, ότι ο Jürgen Habermas κατά την επίσκεψη του στην Κίνα μετά την αλλαγή του καθεστώτος, πρότεινε την εγκαθίδρυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως λύση των κοινωνικοπολιτικών προβλημάτων της γιγάντιας αυτής χώρας. Ο Heiner Bielefeld δήλωσε πολύ σωστά: «Οι επιδράσεις του μοντέρνου φαίνονται σήμερα όλο και περισσότερο σε παγκόσμιο επίπεδο. Αυτό ισχύει επίσης αναφορικά με την κρίση και τους κινδύνους του σύγχρονου πολιτισμού, οι οποίοι δεν μπορούν πλέον να ξεπεραστούν με προσφυγή σε παραδοσιακές μορφές ηθικής ή παραδοσιακούς πολιτικούς και νομικούς θεσμούς. Η απάντηση στις κρίσεις του μοντέρνου με βάση τα ανθρώπινα δικαιώματα που δόθηκε πρώτα στη Δύση φαίνεται να έχει καταστεί απαραίτητη, εξαιτίας ανάλογων εμπειριών αδικίας και κρίσεων σε πολλά μέρη του κόσμου σήμερα».

Στην μνήμη των λαών αλλά και των προσώπων, τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι δίχως άλλο το σύμβολο του αγώνα για την ανθρώπινη αξιοπρέπεια, την ελευθερία, την δικαιοσύνη και αποτελούν σημεία ελπίδας για ένα καλύτερο μέλλον της ανθρωπότητας. Οι άνθρωποι γνωρίζουν ότι ελευθερία και ειρήνη δεν αποτελούν

κανένα αυτονόητο αποτέλεσμα οικονομικής ανάπτυξης, ανόδου του βιοτικού επιπέδου και προόδου των επιστημών και της τεχνολογίας.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα συνάντησαν, από την αρχή της ύπαρξής τους, την αντίδραση της Χριστιανικής Εκκλησίας. «Δεν υπάρχει κάποια εξέλιξη του συγχρόνου πνεύματος η όποια να μην έχει αντιπαρατεθεί αρχικά με την αντίδραση της Εκκλησίας και των θεολόγων», μας λέει ο Jürgen Moltmann. Για την Εκκλησία και τους θεολόγους αποτελούσαν τα ανθρώπινα δικαιώματα «έκφραση μιας ανευλαβούς αυτοδυναμίας των ανθρώπων». Έπρεπε να περάσει πολύς χρόνος - και σε πολλές περιπτώσεις να χαθεί - λόγω αλληλοσυγκρουόμενων αντιλήψεων και έλλειψης εμπιστοσύνης. Μετά όμως από τις καταστροφικές επιπτώσεις των απερίγραπτων περιπτώσεων απανθρωπιάς του 20ού αιώνα, αποφάσισε η δυτική Εκκλησία να θέσει τα ανθρώπινα δικαιώματα σαν προσωπικό της στόχο. Όπως μας λέει επίσης ο Konrad Hilpert τα ανθρώπινα δικαιώματα βρίσκονται σήμερα στον πυρήνα της εκκλησιαστικής μαρτυρίας παγκοσμίως: «Αναμφίβολα η Καθολική Εκκλησία σήμερα, προσβλέπει στο σεβασμό και την πραγματοποίηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ως κεντρικό στόχο της δράσης της. Αυτό ισχύει επίσης και για την Ευαγγελική Εκκλησία, καθώς επίσης και για τους οικουμενικούς εκκλησιαστικούς οργανισμούς, όπως το Παγκόσμιο Συμβούλιο των Εκκλησιών και ο Παγκόσμιος Λουθηρανικός Σύνδεσμος.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα αντιπαρατίθενται στις μέρες μας και πάλι με την θρησκεία. Αυτή τη φορά με τις μη χριστιανικές θρησκείες. Η επαφή αυτών των θρησκειών με τα ανθρώπινα δικαιώματα ασφαλώς δεν είναι απλή περίπτωση. Τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν ανήκουν στις παραδοσιακές διδασκαλίες των θρησκειών, παρόλο που αυτές αποτελούν την βάση καθώς επίσης και το μέσον της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας. Λέγεται, ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι η μεγαλύτερη πρόκληση και το μεγαλύτερο πρόβλημα με το οποίο έχουν καταπιαστεί σήμερα οι θρησκείες, παρόλο ότι η κοινή προσπάθεια όλων των θρησκειών στοχεύει στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια, παρ' όλες τις διαφορές στην τεκμηρίωση αυτής της αξιοπρέπειας, μεταξύ θρησκειών και κινημάτων ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα σπουδαιότερα επιχειρήματα των μη χριστιανικών θρησκειών εναντίον των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι τα ακόλουθα:

Τα ανθρώπινα δικαιώματα προήλθαν από την Δ. Ευρώπη και την Β. Αμερική. Επομένως είναι συνδεδεμένα με την δυτική διάνοηση και τις βασικές αρχές της δυτικής πολιτικής αντίληψης. Η παγκόσμια ισχύς που αυτά ευαγγελίζονται αποτελεί τη νέα μορφή της δυτικής καταπίεσης στον κόσμο, ενός δυτικού πολιτιστικού ιμπεριαλισμού. Προσάπτεται στους δυτικούς υποκρισία και κυνισμός στη χρήση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς αυτά χρησιμοποιούνται συνήθως για να ικανοποιηθούν κρατικά συμφέροντα.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα φέρουν την σφραγίδα του χριστιανισμού, ακόμα και αν έχουν στραφεί εναντίον της Εκκλησίας, κι αν η Εκκλησία αρχικώς τα αρνήθηκε.

Αυτά τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν μια κρυφή μορφή χριστιανικού προσηλυτισμού, ένα δούρειο ίππο του χριστιανικού κόσμου.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι έκφραση μιας ατομικιστικής θεώρησης του ανθρώπου, η οποία διαρρηγνύει τη βάση, τις ανθρωπολογικές βάσεις των πολιτισμών που θέτουν στο κέντρο την κοινότητα και για όσους ανήκουν σε αυτούς τους πολιτισμούς αποτελεί μια τεράστια πρόκληση και έκφραση έλλειψης σεβασμού. Στα μάτια τους τα ανθρώπινα δικαιώματα δημιούργησαν περισσότερα προβλήματα από αυτά που έλυσαν. Τα ανθρώπινα δικαιώματα ενσαρκώνουν την εκκοσμίκευση και τον ανθρωποκεντρισμό, τα οποία είναι ασύμβατα με τη θεοκεντρικότητα και την κοσμοκεντρικότητα των μη δυτικών πολιτισμών. Υπογραμμίζεται επίσης, ότι τα κινήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων ήταν και είναι αθεϊστικά.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να προσθέσουμε ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από την στάση των θρησκειών απέναντι τους. Χωρίς τον διάλογο μεταξύ των θρησκειών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν μπορεί να υπάρξει λύση. Αυτός ο διάλογος πρέπει να στηριχτεί από τον διαθρησκευτικό διάλογο. Ο διάλογος αποτελεί και εδώ το όχημα ώστε να ξεπεραστούν οι ασυνεννοησίες και να καλλιεργηθεί εξωστρέφεια και συνεργασία.

Η πρόκληση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αφορά επίσης στην Ορθόδοξη Εκκλησία. Η στάση των 14 Αυτοκεφάλων Ορθοδόξων Εκκλησιών απέναντι στα ανθρώπινα δικαιώματα δεν είναι ενιαία. Στον ορθόδοξο κόσμο υπάρχουν δυστυχώς κύκλοι και πρόσωπα που πιστεύουν ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα αποτελούν κίνδυνο για την ορθόδοξη καθαρότητα. Αυτοί οι κύκλοι θεωρούν τα ανθρώπινα δικαιώματα σαν «σύγχρονο φονταμενταλισμό» και τον διάλογο για τα ανθρώπινα δικαιώματα σαν εισαγόμενη αναστάτωση. Αυτά τα άτομα και οι κύκλοι αδικούν τη Ορθοδοξία. Με αυτό τον τρόπο αποδομείται κάθε δυνατότητα της Ορθόδοξης Εκκλησίας και της θεολογίας να συνεισφέρουν θετικά στο θέμα «ανθρώπινα δικαιώματα». Αυτό όμως δεν μπορεί να είναι ανεκτό. Με αυτό τον τρόπο αυτοί που ασκούν κριτική στον ορθόδοξο κόσμο υποστηρίζουν τα συνηθισμένα επιχειρήματά τους, που ταυτίζουν την Ορθοδοξία με αποστειρωμένη παράδοση, σαν μια ξένη προς τα δυτικά πρότυπα διανόηση και ανανεώνουν τα επιχειρήματα τους εναντίον των ορθοδόξων. Με αυτό τον τρόπο στηρίζονται περιγραφές της Ορθοδοξίας όπως αυτή του Σάμιουελ Χάντιγκτον: «Τα σύνορα της Ευρώπης βρίσκονται εκεί που σταματά η δυτική Χριστιανοσύνη και αρχίζει το Ισλάμ και η Ορθοδοξία.»

Η στάση της Ορθόδοξης Εκκλησίας απέναντι στο μοντέρνο και στα ανθρώπινα δικαιώματα πρέπει να βασίζεται επάνω σε θεολογικά κριτήρια. Εμείς προσωπικά δυσκολευόμαστε να αντιληφθούμε, πώς μπορεί κάποιος σύγχρονος ορθόδοξος θεολόγος να έχει αρνητική στάση απέναντι στην μοντέρνα διανόηση.

Σίγουρα οι δυσκολίες στην αντίληψη της Ορθόδοξης Εκκλησίας αναφορικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα, αρχικά δεν είναι θεολογικής φύσεως, αλλά προκύπτουν περισσότερο από ιστορικά δεδομένα και από αρνητικές εμπειρίες σε σχέση με τον

μοντερνισμό. Θεωρούμε ότι αυτές οι δυσκολίες μπορούν να ξεπεραστούν, ειδικά επειδή οι βασικές αρχές του Διαφωτισμού, της ελευθερίας και της λογικής δεν είναι ξένες προς την ορθόδοξη ανθρωπολογία.

Η βασική έννοια της ορθόδοξης ανθρωπολογίας στη συνάντηση με τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι η έννοια του προσώπου, του ανθρώπου, ο οποίος βρίσκεται στην πατερική παράδοση και εκφράζει τη δημιουργία του ανθρώπου κατ' εικόνα και ομοίωση του Θεού (Γεν. 1,26). Η ύπαρξη του ανθρώπου ως προσώπου δίνει στον άνθρωπο ύψιστη αξία, η οποία είναι αναπαλλοτρίωτη. «Δεν υπάρχει τίποτα πιο άγιο από το πρόσωπο».

Εάν η Ορθόδοξη θεολογία μιλάει περί θεώσεως, περί θεοποίησης του ανθρώπου και τον ορίζει σαν «ζώνον θεούμενον», επιβεβαιώνει με αυτόν τον τρόπο την ανώτατη αξία του, καθώς επίσης και την ανθρωποποίηση του με την χάρη του Θεού στους κόλπους της Εκκλησίας. Τίποτα δεν υπάρχει εδώ που να υποστηρίζει την μετατροπή του ανθρώπου σε απλό μέσο. Αυτή είναι η βασική συνεισφορά του χριστιανισμού στην ιστορία του ανθρωπισμού.

Για τον Ορθόδοξο Χριστιανισμό το να είναι κανείς πρόσωπο σημαίνει να είναι «συν-Είναι», να βρίσκεται σε κοινωνία με άλλα πρόσωπα. «Ένα πρόσωπο δεν είναι κανένα πρόσωπο», λέει ο Μητροπολίτης Πέργαμου Ιωάννης Ζηζιούλας. Με αυτόν τον τρόπο αμύνεται η ορθόδοξη ανθρωπολογία εναντίον στον ατομικιστικό ευδαιμονισμό και την αυτάρεσκη επιμονή στο «δικαίωμά μου», το οποίο ανοίγει χάσματα μεταξύ των ανθρώπων. Η Εγκύκλιος της Αγίας και Μεγάλης Συνόδου των Ορθοδόξων Εκκλησιών μας εφιστά την προσοχή σε αυτήν την αλήθεια: «Ἡ προσέγγις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου ὑπό τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐπικεντρώνεται εἰς τόν κίνδυνον ἐκπτώσεως τοῦ ἀτομικοῦ δικαιώματος εἰς ἀτομοκεντρισμόν καί δικαιωματισμόν. Μία τοιαύτη ἐκτροπή λειτουργεῖ εἰς βάρος τοῦ κοινοτικοῦ περιεχομένου τῆς ἐλευθερίας, ὁδηγεῖ εἰς τήν ἀυθαίρετον μετατροπήν τῶν δικαιωμάτων εἰς εὐδαιμονιστικάς διεκδικήσεις καί εἰς τήν ἀναγωγήν τῆς ἐπισημοῦς ταυτίσεως τῆς ἐλευθερίας μέ τήν ἀσυδοσίαν τοῦ ἀτόμου εἰς «οἰκουμενικήν ἀξίαν», ἡ ὁποία ὑποσκάπτει τά θεμέλια τῶν κοινωνικῶν ἀξιῶν, τῆς οἰκογενείας, τῆς θρησκείας, τοῦ ἔθνους καί ἀπειλεῖ θεμελιώδεις ἠθικάς ἀξίας» (§ 16).

Τα Μήνυμα λοιπόν της Συνόδου πέρα από τα παραπάνω, δίκαια τονίζει ότι το ορθόδοξο ιδανικό του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων υπερβαίνει τον ορίζοντα των καθιερωμένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων καθώς το «μείζον δε τούτων η αγάπη εστί» (Α΄ Κορ. 13,13), όπως μας δίδαξε ο Κύριος και όπως βιώνουν όλοι οι πιστοί που Τον ακολουθούν. Για την ορθόδοξη θεολογία το «ανώτατο ήθος» είναι να θυσιάξεσαι από αγάπη και να παραιτείσαι με την θέληση σου από το ατομικό δικαίωμα για χάρη του πλησίον.

Αυτό δεν σημαίνει με κανέναν τρόπο την υποβάθμιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της προσπάθειας να εφαρμοστούν. Το αντίθετο! Ο πιστός έχει ένα επιπρόσθετο κίνητρο να αγωνιστεί για τα δικαιώματα των συναθρώπων του. Όποιος πιστεύει

στην ανωτάτη αξία της χριστιανικής ελευθερίας δεν σημαίνει ότι απαξιώνει την εξωτερική ελευθερία.

Η Ορθοδοξία έχει βαθειά αντίληψη για την κοινωνική αξία της ελευθερίας. Ο π. Georges Florovsky μίλησε για «το ισχυρό κοινωνικό ένστικτο» της Ανατολικής Εκκλησίας. Αυτό οξύνει το βλέμμα των ορθοδόξων έναντι των ατομικιστικών αγκυλώσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς επίσης και έναντι της διακινδύνευσης της ανθρώπινης ατομικότητας, η οποία πραγματικά ανήκει στην προσωπικότητα, στις κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές και τεχνολογικές υπερδομές, καθώς επίσης και στον κοινοτικό ριζοσπαστισμό ορισμένων πολιτισμών. Ο πολιτισμός του προσώπου αποτελεί τον βασικό χάρτη της Ορθόδοξης Χριστιανοσύνης.

Η κουλτούρα του προσώπου αποτελεί επίσης μια ανεκτίμητη συμβολή της Ορθοδοξίας στην ευρωπαϊκή ταυτότητα. Η Ευρώπη για εμάς δεν είναι «παρθενογένεση», αλλά ένα όραμα και μια εντυπωσιακή αλλαγή της «προόδου στη συνειδητοποίηση της ελευθερίας». Δεν μπορούμε να σκεφτούμε τίποτα άλλο εκτός από αυτήν την ελευθερία, ισότητα και αδελφότητα, ιδιαίτερα όταν στο πρώτο άρθρο της Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων βρίσκουμε την έκφραση: «Όλοι οι άνθρωποι είναι γεννημένοι ελεύθεροι και ίσοι σε αξία και δικαιώματα. Έχουν το χάρισμα της λογικής και της γνώσης και πρέπει να συναναστρέφονται μεταξύ τους με πνεύμα αδελφοσύνης».

Στην Οικουμενική Χάρτα η οποία έχει συνταχθεί από το Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Εκκλησιών – και έχει επικυρωθεί και από την Ορθόδοξη Εκκλησία - καθώς επίσης και από το Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Καθολικών Επισκοπικών Συμβουλίων, αναφέρεται: «Επειδή σεβόμαστε το πρόσωπο, την αξία κάθε ανθρώπου ως εικόνας του Θεού, υποστηρίζουμε την απόλυτη ισότητα όλων των ανθρώπων... Θα συμβάλουμε με όλες μας τις δυνάμεις ώστε οι μετανάστες, οι πρόσφυγες και όσοι ζητούν άσυλο στην Ευρώπη να γίνουν δεκτοί με αξιοπρέπεια.» (§ 8).

Η ανθρώπινη αξιοπρέπεια, η οποία αποτελεί βασικό στοιχείο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, περιλαμβάνει αδιαφιλονίκητα και την διάσταση της ισότητας όλων των ανθρώπων. Γι' αυτό τον λόγο και ο όρος ανθρώπινη αξιοπρέπεια αναφέρεται μόνο στον ενικό σε όλα τα σχετικά με τα ανθρώπινα δικαιώματα έγγραφα.

Το ευρωπαϊκό πνεύμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων παρουσιάστηκε επίσης από τον δόκτορα Hans-Gert Pottering λέγοντας σαφώς: «Θα είχαμε προδώσει τις αξίες μας αν το αγκαθωτό σύρμα, τα δακρυγόνα, οι μάνικες, και τα σκυλιά, ήταν τα μέσα με τα οποία θα κρατούσαμε μακριά τους μετανάστες από την Ευρώπη».

Η ευρωπαϊκή ιδέα δεν μπορεί με κανένα τρόπο να περιοριστεί σε οικονομικές στοχοθεσίες και άλλους τεχνοκρατικούς προσανατολισμούς. Αυτή έχει επίσης και πνευματική, ανθρωπιστική και πνευματική θεώρηση. Ο Hans Küng μιλάει από πλευράς του για μια «Ευρώπη που βασίζεται στο ήθος».

Για μας τους ίδιους έχει μεγάλη σημασία ότι το πνεύμα της Ευρώπης, μαζί με την ελευθερία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων πηγάζει από αυτή την βαθιά χριστιανική ελευθερία, η οποία τρέφεται από την ελευθερία της πίστης και η οποία εκφράζεται με την ανιδιοτελή αγάπη. Αυτή προσδίδει στον άνθρωπο ατέλειωτη δύναμη για αλληλεγγύη και για αγώνα ενάντια στην αδικία, για ένα καλύτερο και πιο ανθρώπινο κόσμο.

Πάνω σε αυτή την βάση θέλουμε να επικεντρωθούμε τώρα στη σχέση της Ορθοδοξίας και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η συνάντηση της Ορθόδοξης Εκκλησίας με τα ανθρώπινα δικαιώματα συνέβη στο ευρύτερο πλαίσιο της αντιπαράθεσης με το μοντέρνο. Ο Ορθόδοξος Χριστιανισμός πρέπει πια να υπερβεί τελεσίδικα την αμυντική του στάση απέναντι στον Διαφωτισμό. Το πνεύμα του Διαφωτισμού δεν αποτελεί για κανένα λόγο κίνδυνο για την ταυτότητα μας. Όπως η απόλυτη άρνηση, έτσι και η πλήρης παραδοχή δεν αποτελούν την σωστή στάση απέναντι στον μοντερνισμό. Το ζητούμενο είναι μια διαφοροποιημένη στάση. Από την άλλη πλευρά δεν πρέπει να συγχέουμε το πραγματικό πνεύμα του Διαφωτισμού με τους περιορισμούς του. Επίσης δεν πρέπει να αγνοούμε και τις αρνητικές πλευρές καθώς επίσης και την έλλειψη διεξόδου του μοντερνισμού. Ο καρδινάλιος Walter Kasper εύστοχα παρατηρεί: «Η σπουδαιότητα της ιδέας του μοντερνισμού για την ελευθερία είναι αδιαμφισβήτητη». Τα ανθρώπινα δικαιώματα, η ανοχή, η ισότητα απέναντι στους νόμους, η ελευθερία της επιστήμης και της τέχνης, το κράτος δικαίου είναι μόνιμες κατακτήσεις, οι οποίες προωθούν περαιτέρω τις χριστιανικές αρχές. «Από την άλλη μεριά υπάρχει όμως και η δυστυχία και η βαθιά εσωτερική αμφισημία της έννοιας της σύγχρονης ελευθερίας. Ποτέ αυτό δεν ήταν προφανέστερο από όσο σήμερα».

Το απαιτητικό έργο της προσέγγισης της ορθόδοξης θεολογίας με το μοντέρνο, προϋποθέτει γνώση των σύγχρονων πολιτικών, κοινωνικών και νομικών δεδομένων. Χωρίς έρευνα πάνω στο σύγχρονο πολιτισμό οι παραμορφώσεις θα είναι αναπόφευκτες. Μια τέτοια παραμόρφωση αποτελεί και η τάση να αποδίδονται αρνητικές διαστάσεις του μοντέρνου στην ουσία του. Ο Χρήστος Γιανναράς χαρακτηρίζει, ως γνωστόν, την ορθόδοξη διάνοηση και τον μοντερνισμό σαν ασύμπτωτες τάσεις και σαν διαμετρικά αντίθετες απόψεις. Λέει επίσης ότι «οι εισαγωγές από τη δύση στον ορθόδοξο κόσμο οδηγούν σε μια πολιτιστική σχιζοφρένεια.»

Ένα είναι βέβαιο για εμάς: Το γεγονός ότι ανεξάρτητες τάσεις μεταξύ μοντέρνας και χριστιανικής ανθρωπολογίας οδηγούν σε διχοτόμηση, με κανέναν τρόπο δεν σημαίνει ότι αυτές οι δυο ανθρωπολογικές αντιλήψεις, αποτελούν ασύμβατα μεγέθη και ότι ο διάλογος μεταξύ τους δεν μπορεί να είναι εφικτός και γόνιμος. Με κανέναν τρόπο δεν πρέπει η αρχική στείρα σύγκρουση του χριστιανισμού με τον μοντερνισμό στη Δύση να επαναληφθεί και στη συνάντηση του μοντερνισμού με την Ορθοδοξία.

Ο τονισμός από τους Ορθόδοξους των κοινωνικών διαστάσεων της ελευθερίας, των κοινωνικών και κοινοτικών δικαίων, δεν τους απαλλάσσει από το έργο να παίρνουν στα σοβαρά τα ατομικά δικαιώματα. Επιμένουμε στο εξής: είναι άλλο πράγμα η προστασία του ατόμου και άλλο ο ατομικιστικός περιορισμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η αλήθεια είναι ότι τα ατομικά δικαιώματα αρχικά ανάγονται στην κοινωνική διάσταση της ελευθερίας. Τα κοινωνικά ανθρώπινα δικαιώματα εμπεριέχουν προφανώς και την έννοια της προστασίας της ελευθερίας του ατόμου. Επίσης, η διάσταση της αδελφосύνης ή της αλληλεγγύης ανήκαν αρχικά στα ανθρώπινα δικαιώματα, γεγονός που έχει βαρύνουσα σημασία στον πρόσφατο διάλογο για την «τρίτη γενιά» των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Συνήθως προσάπτονται στην Ορθοδοξία εθνοκεντρικές τάσεις. Εδώ πρέπει να διαφοροποιηθούμε, διότι οι λανθασμένες και αποκλίνουσες αντιλήψεις κάποιων εκπροσώπων από τις Ορθόδοξες Εκκλησίες, δεν πρέπει να επηρεάζουν την γενική μας κρίση για την Ορθοδοξία. Η θέση μας είναι ότι ο Ορθόδοξος Χριστιανισμός στην ουσία του δεν είναι εθνοκεντρικός. Είναι αληθές ότι η συμμετοχή της Εκκλησίας στους απελευθερωτικούς αγώνες των ορθόδοξων λαών και η συμβολή της στη διαμόρφωση και διατήρηση της ταυτότητάς τους, δημιούργησαν μία ιδιαίτερα στενή σχέση μεταξύ Εκκλησίας, λαού και κράτους, η οποία μπορεί να εμφανιστεί σαν πηγή εθνικισμού.

Στο σημείο αυτό πρέπει να παρατηρήσουμε ότι οι Ορθόδοξες Εκκλησίες πολλές φορές έχουν χαρακτηρίσει και καταδικάσει τον εθνοκεντρισμό σαν ασύμβατο με τις βασικές παραδόσεις της Ορθοδοξίας. Όταν ο εθνικισμός εμφανίζεται σε ορθόδοξο περιβάλλον, τότε αυτός έχει διαφορετικές πηγές και όχι την Ορθόδοξη πίστη. Η συνάντηση με τον μοντερνισμό και με τον πολιτισμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αποτελεί για την Ορθόδοξη Εκκλησία μια καλή ευκαιρία να καταδείξει τις υπερεθνικές και παγκόσμιες αξίες της. Η Ορθόδοξη Εκκλησία και θεολογία πρέπει επιτέλους να παραδεχτούν ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι επίτευγμα του μοντερνισμού και όχι της θεολογίας και ότι έχουν κοσμικό χαρακτήρα. Αυτό δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση, ότι η συμβολή των χριστιανικών αξιών και κινήματων στην εμφάνισή τους μπορεί να αγνοηθεί, διότι η συνειδητοποίηση της απόλυτης αξίας του ανθρώπου δεν αποτελεί ανακάλυψη του μοντερνισμού. Η στράτευση υπέρ του σεβασμού της αξιοπρέπειας του ανθρώπου, δεν είναι απλώς μια ανθρωπιστική αξίωση, αλλά εκπηγάει από το κέντρο του χριστιανικού Ευαγγελίου της Αγάπης. Στον Χριστιανισμό οι ηθικές επιταγές είναι εντολές του Θεού και έτσι προσλαμβάνουν έμφαση και ιδιαίτερο βάρος. Θεωρούμε την ιδέα της αλληλεγγύης κεντρική, όσον αφορά στη συνάντηση της Ορθοδοξίας με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η έννοια της αλληλεγγύης παραπέμπει από τη μια πλευρά στην χριστιανική αγάπη προς τον πλησίον και την αδελφосύνη, συγχρόνως όμως είναι συνδεδεμένη με την σύγχρονη ιστορία της ελευθερίας και προπαντός με τον αγώνα για δικαιοσύνη και ισότητα. Γι' αυτό το λόγο η αλληλεγγύη αποτελεί το κοινό σημείο αναφοράς της χριστιανικής κοινωνικής ηθικής και των σύγχρονων κινήματων για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Ως σύγχρονοι άνθρωποι δεν μπορούμε να διαχωρίσουμε την χριστιανική μας ιδιότητα από την ιδιότητα μας ως μέλη της σύγχρονης κοινωνίας. Για όλους μας η εποχή μας αποτελεί το πλαίσιο μέσα στο οποίο πρέπει να δώσουμε τη χριστιανική μαρτυρία. Αυτό που περιμένει κάποιος σήμερα από την Ορθόδοξη Εκκλησία είναι να αποτελέσει θετική πρόκληση στον σύγχρονο άνθρωπο σαν τόπος του πολιτισμού της σχεσιακής ελευθερίας, σε μια κοινωνία ευδαιμονισμού και συνεχώς μειούμενης αλληλεγγύης.

Μέσα στις σύγχρονες μεγάλες προκλήσεις πρέπει οι χριστιανικές Εκκλησίες και Ομολογίες να καταθέσουν κοινή μαρτυρία. Γι' αυτό είναι επείγουσα η ενδοχριστιανική κατανόηση. Ο διαιρεμένος Χριστιανισμός δεν μπορεί να είναι αξιόπιστος εκπρόσωπος της αλληλεγγύης, της ειρήνης και της συμφιλίωσης, καθώς επίσης και της προστασίας των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Επίλογος

Κυρίες και κύριοι,

Τα ανθρώπινα δικαιώματα θα εξακολουθούν να αποτελούν σημαντικό κεφάλαιο για την ανθρωπότητα. Η επικαιρότητα τους δεν μπορεί να εκλείψει ούτε εξαιτίας της ασυμφωνίας για το περιεχόμενο και τα όριά τους, ούτε εξαιτίας της παραθεώρησης του ειρηνοποιού χαρακτήρα τους από την πλευρά μη δυτικών πολιτισμών, ούτε από την απόρριψη της παγκόσμιας αξίωσής τους, επίσης ούτε από την κυριαρχία του σύγχρονου ατομικιστικού ευδαιμονισμού, ούτε και από την πολιτικοποίηση και εργαλειοποίηση και την κατάχρησή τους για διάφορες εξουσιαστικές απαιτήσεις.

Η συμβολή του Χριστιανισμού στη δημιουργία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η στάση της Εκκλησίας απέναντι τους είναι ένα πολυσυζητημένο θέμα. Συμφωνία υπάρχει αναφορικά με τις χριστιανικές ρίζες των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν τις ρίζες τους στον χριστιανικό πολιτισμό, προϋποθέτουν τη χριστιανική κληρονομιά, αν και οι Χριστιανικές Εκκλησίες αισθάνθηκαν να απειλούνται από την επαναστατική επίδρασή τους και τα αντιμάχονται θεωρώντας τα προμηθεϊκές επαναστάσεις εναντίον του Θεού.

Ασφαλώς δεν μπορεί κάποιος να ισχυριστεί ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα έχουν απευθείας χριστιανική καταγωγή. Ανάμεσα στα ανθρώπινα δικαιώματα και τον Χριστιανισμό υπάρχει ταυτόχρονα συνέχεια και ασυνέχεια. Γι' αυτό το λόγο η ένταση μεταξύ του Χριστιανισμού και της σύγχρονης αντίληψης για την ελευθερία είναι αναπόφευκτη. Η αισιόδοξη ανθρωπολογία του Διαφωτισμού με την παραμέληση της ύπαρξης της αμαρτίας, τον ορθολογισμό της, τον ατομικισμό της, την αυτονομία της, δεν μπορεί να εναρμονιστεί με την χριστιανική ανθρωπολογία, η οποία αντιλαμβάνεται τον άνθρωπο μέσα από τον Θεό και την ελευθερία του σαν δώρο της Θείας Χάριτος.

Η ένταση μεταξύ των δύο ελευθεριών μπορεί παρόλα αυτά να επιδράσει θετικά για έναν γόνιμο διάλογο. Είναι βέβαιο ότι τα ανθρωπιστικά κινήματα δεν μπορούν να

γίνουν κατανοητά χωρίς σύνδεση με τον Χριστιανισμό. Ως εκ τούτου θεωρούμε τη συζήτηση για μια «μεταχριστιανική» Ευρώπη άκαιρη, διότι αγνοεί το γεγονός ότι το παρόν μας έχει μια διάσταση ενός παρελθόντος που έχει εμπνευστεί από τον Χριστιανισμό, η οποία δεν μπορεί εύκολα να μηδενιστεί. Η προσμονή ενός απόλυτα εκκοσμικευμένου πολιτισμού έχει αποδειχθεί ουτοπική. Σήμερα μιλάμε για «μετακοσμικές κοινωνίες». Ακόμη και σε μία απόλυτα εκκοσμικευμένη Ευρώπη η στράτευση υπέρ των ανθρωπίνων δικαιωμάτων θα γινόταν πιο ασθενική. Ο Χανς Μάιερ μας έχει προειδοποιήσει επιτακτικά για τους κινδύνους της εκκοσμίκευσης: «Γνωρίζουμε εάν ο πολιτισμός του κοινωνικού κράτους θα άντεχε την εξαφάνιση της αγάπης για τον πλησίον; Δεν θα εξαφανιζόταν η αλληλεγγύη για τον πλησίον, εάν αυτός ήταν μόνο ο ξένος, ο άλλος, ο αντίζηλος, η ο εχθρός; Μπορεί να υπάρξει κοινωνική υπευθυνότητα, εάν αμφισβητείται η ίδια η ζωή (αγέννητων παιδιών, γερόντων κ.α.); Μπορούν να υπάρξουν ακόμη ανθρώπινα δικαιώματα όταν η ανθρωπότητα και ο δημιουργός μπροστά σε έναν «πόλεμο των πολιτισμών» παραθεωρούνται;

Στη διάλεξη μας αυτή, αναλύσαμε τις προκλήσεις τις οποίες αντιμετωπίζει η Ορθόδοξη Εκκλησία. Είναι για εμάς πολύ σημαντικό να τονίσουμε ότι η Ορθόδοξη Εκκλησία δεν αποτελεί ξένο, απομακρυσμένο από τον κόσμο μεταφυσικό ίδρυμα. Γνώριζε και γνωρίζει να δίνει τη μαρτυρία της στον κόσμο με θάρρος, πράγμα το οποίο σε τελευταία ανάλυση δεν το αρνούνται ούτε οι αντίπαλοι της. Το να δίνεις μαρτυρία στον κόσμο δεν σημαίνει επ' ουδενί ταύτιση με τον κόσμο και τον πολιτισμό του. Αν μετατρέψουμε το «εν τω κόσμω» στο «εκ του κόσμου», δεν θα έχει θετικό αποτέλεσμα ούτε για τον κόσμο αλλά ούτε για την Εκκλησία.

Ακόμα σήμερα δεν επιτρέπεται να οδηγήσει η εμπλοκή της Ορθόδοξης Εκκλησίας με τα ανθρώπινα δικαιώματα στην εκκοσμίκευσή της. Όπως λέμε εμείς οι ορθόδοξοι, η μαρτυρία μας στον κόσμο αποτελεί «λειτουργική διακονία» και «λειτουργία μετά τη Λειτουργία». Και αυτό μας υπενθυμίζει συνεχώς τα όρια της εκκοσμικευμένης ελευθερίας στη βάση της ζωής του Χριστού.

Οι σχέσεις μεταξύ των μη χριστιανικών θρησκειών και των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, από τις οποίες θρησκείες εξαρτάται η εφαρμογή και προστασία αυτών των δικαιωμάτων, θα παραμείνει ένα κεντρικό και δυσεπίλυτο πρόβλημα. Είναι θεμελιώδους σημασίας για την εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, να ενσωματωθούν αυτά στα πλαίσια των ανθρωπιστικών παραδόσεων, των πολιτισμών και λαών, φυσικά χωρίς να χαθεί ο αρχικός προσανατολισμός τους. Οι θρησκείες αυτές πρέπει στα ανθρώπινα δικαιώματα να ανακαλύψουν και δικές τους αξίες και να τις δεχθούν σαν έκφραση και απόδειξη της θρησκευτικότητας τους.

Σε αυτή τη συνάφεια είναι πολύ σημαντικό να υπενθυμίσουμε, ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν αποτελούν κίνδυνο για την κοινωνία. Αυτά δεν στρέφονται, το επαναλαμβάνουμε, εναντίον της κοινωνίας αλλά εναντίον της απολυτοποίησής της και του ριζοσπαστισμού της. Με σκοπό να προστατέψουν τον άνθρωπο σαν άτομο

ούτε κατά της κοινωνίας στρέφονται, ούτε υπερασπίζονται τον ατομικισμό, ο οποίος καθιερώνει τις προτιμήσεις του ανθρώπου που έχει κλειστεί, τον homo clausus.

Η δικαιολογημένη κριτική απέναντι στον δυτικό ατομισμό δεν πρέπει να μας οδηγήσει ώστε να χαρακτηρίσουμε γενικά τα ανθρώπινα δικαιώματα ως ατομικιστικά. Επίσης η προβολή των κοινωνικών δικαιωμάτων του ανθρώπου καθώς επίσης και των κοινοτήτων, δεν αποτρέπει τις θρησκείες από το να σέβονται τα προσωπικά δικαιώματα.

Όπως και να έχει το πράγμα, χωρίς αναφορά στις θρησκείες ούτε το παρόν μπορούμε να αντιληφθούμε, ούτε όμως και να φανταστούμε το μέλλον μας. Ο φονταμενταλισμός της μοντέρνας αντίληψης, η οποία θεωρεί την θρησκεία σαν εμπόδιο για την πρόοδο, αγνοεί και αποσιωπά τη μεγάλη της συνεισφορά στον πολιτισμό. Από την άλλη μεριά δεν μπορεί να είναι παραδεκτό να θεωρούν οι θρησκείες τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα οποία έχουν κάνει τον κόσμο μας καλύτερο, μικρής σημασίας, αντί να τάσσονται υπέρ της προστασίας τους. Τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν είναι αυταπόδεικτη ένδειξη δυτικών αξιών. Περισσότερο εκφράζονται σε μια εποχή κατά την οποία ο δυτικός κόσμος περνά μια μεγάλη κρίση, που σημαδεύεται από τον ολοκληρωτισμό και τις θρησκευτικές και κοινωνικές έριδες. Τα ανθρώπινα δικαιώματα θέλουν να δώσουν μια απάντηση σε αυτή την κρίση, στη βάση της προστασίας της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

Δεν μπορούμε επίσης να μην αναφερθούμε στο γεγονός ότι η σημερινή έλλειψη του πολιτισμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η εξάπλωση και ο υπερτονισμός του περιεχομένου τους ιδιαίτερα στη Δύση, όπως επίσης το ότι έχει καταντήσει να αποτελεί τρόπο διαχείρισης προσωπικών απαιτήσεων, όλα αυτά είναι τάσεις, οι οποίες αντιτίθενται στην αρχική πολιτική και νομική στοχοθεσία τους. Δεν πρέπει να χρησιμοποιηθούν σαν προκάλυμμα ώστε να αποφευχθεί ή να αγνοηθεί μια συζήτηση μαζί τους και με την κανονιστική τους απαίτηση.

Σίγουρα, σε σχέση με τη σημερινή θέση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν υπάρχει λόγος για θριαμβολογία. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι με την πρόοδο της προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συμβαδίζει και η αγνόηση τους και η κακή χρήση τους. Τα ανθρώπινα δικαιώματα σήμερα δεν αποτελούν ασφαλή πραγματικότητα, αλλά ένα συνεχές καθήκον. Σημαντική προτεραιότητα για τις Εκκλησίες μας παραμένει, ταυτόχρονα με τη στράτευσή τους στην εδραίωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, να αποτελέσουν τον τόπο εκείνης της ελευθερίας που ο πυρήνας της δεν αναφέρεται σε ατομικιστικές απαιτήσεις και δικαιώματα, αλλά στην αγάπη και τη διακονία, σε εκείνη την ελευθερία που δεν είναι ανθρώπινο έργο, αλλά δώρο του Θεού.

Σας ευχαριστώ για την παρουσία σας και την υπομονή σας.

